

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گیلان

پرندگان خراسان جنوبی

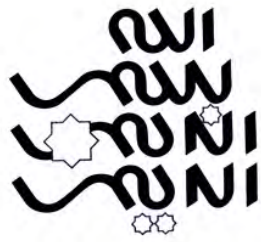
حمید رضازایی

منصور علی آبادیان

علی حقانی

میثم بهرامی نژاد

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

پرندگان خراسان جنوبی

مولفین:

حمیدرضا رضایی، منصور علی آبادیان، علی حقانی، میثم بهرامی نژاد

بی گمان گسترش مرزهای دانش از رسالت‌های مهم جامعه دانشگاهیست و نشر دستاوردهای ارزنده در پروراندن درخت تنومند دانش جایگاه ویژه‌ای دارد.

شورای انتشارات دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان بر این باور است که چاپ آثار استادان و پژوهشگران می‌تواند افزون بر گسترش یافته‌های علم، بستری فرهنگی برای شکوفایی اندیشه و خودباوری فراهم کند.

امید است این کتاب که **دویست و بیست و چهارمین** اثر این مجموعه است بتواند همگام با سایر مراکز علمی کشور گامی موثر در اعتلای علمی فرهیختگان ایران زمین بردارد.

عنوان و نام پدیدآور	: پرندگان خراسان جنوبی/مولفین حمیدرضا رضایی ... [و دیگران] .
مشخصات نشر	: گلستان: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۴ص: مصور (بخشی رنگی)، نقشه (رنگی)، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۱۲-۴۸-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: مولفین حمیدرضا رضایی، منصورعلی آبادیان، علی حقانی، میثم بهرامی نژاد.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۵۳.
موضوع	: پرندگان -- ایران -- خراسان جنوبی Birds -- Iran -- Khorasan, Southern پرندگان -- ایران -- خراسان جنوبی -- شناسایی Birds -- Iran -- Khorasan, Southern -- Identification
شناسه افزوده	: رضایی، حمیدرضا، ۱۳۴۶ -
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
رده بندی کنگره	: QL۶۷۲/۷۳
رده بندی دیویی	: ۵۹۸/۰۹۵۵۸۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۳۹۶۵۴۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

عنوان کتاب: پرندگان خراسان جنوبی

مولفین: حمیدرضا رضایی، منصورعلی آبادیان، علی حقانی، میثم بهرامی نژاد

نوبت چاپ: اول

مشخصات ظاهری: ۱۷۴ صفحه

تاریخ نشر: ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه الکترونیک

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۱۲-۴۸-۹

چاپ: الکترونیک

امور توزیع و فروش: گرگان، میدان بسیج، پردیس جدید، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تلفن و نمابر: ۰۱۷-۳۲۴۳۷۶۱۳

کد پستی: ۴۹۱۳۹-۴۳۴۶۴

سخن آغازین

درود خالق زیبایی‌ها را

تنوع زیستی یکی از هنرهای خالق است که به مخلوق خود هدیه داده است تا در نگهداری و بهره‌برداری از آن کوشا باشد. درک این موهبت الهی خود عامل شناخت عظمت الهی است. تنوع زیستی استان خراسان جنوبی اعم از جوامع جانوری و گیاهی (فون و فلور) بسیار غنی است. شرایط توپوگرافیک و خرده اقلیم‌ها منجر به پیدایش تنوع زیست‌شناختی ارزشمندی در استان گردیده است. به طوری که تاکنون در زیستگاه‌های استان، بیش‌تر از ۱۷۰۰ گونه گیاهی و نزدیک به ۳۵۰ گونه جانوری مهره‌دار شناسایی شده است.

شناخت تنوع زیستی اولین و مهم‌ترین گام برای پیشگیری از اقدامات نادرست در ارتباط با محیط زیست است. اما دشواری دسترسی به زیستگاه‌های گسترده و پهناور استان از یک سو و کم‌کاری مراکز تحقیقاتی داخل استان از سوی دیگر، موجب شده اطلاعات موجود پیرامون منابع زیستی استان بسیار اندک باشد. این در حالی است که یافته‌های تجربی حکایت از غنای زیستی بالای این خطه از کشور عزیزمان ایران را دارد. از این رو علی‌رغم محدودیت‌های اعتباری تلاش گردید از حداقل منابع تخصیص یافته در استان برای پاسخ به این سوالات که «سهم استان از منابع زیستی چقدر است؟ و این منابع ارزشمند کجا هستند؟» بهره ببریم. علاوه بر آن برای ترغیب بیشتر مردم و مسئولین و نیز دوستداران طبیعت به حفظ داشته‌های زیستی استان، تصمیم بر آن شد که نتایج اطلاعات حاصله از مطالعه فون پرنندگان استان در قالب یک نسخه با تصاویر رنگی و قابل استفاده عموم نیز به رشته تحریر درآمده تا *إِنْ شَاءَ اللَّهُ* شروعی باشد برای شناخت هر چه بیشتر مردم شریف استان و هموطنان عزیز از تنوع زیستی غنی استان پهناور خراسان جنوبی. در پایان بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در ایجاد و یا غنای این اثر همکاری نمودند خصوصا نماینده مشاور محترم آقای علی حقانی و نیز همکاران محیط‌بان، روسای ادارات تابعه و کارشناسانی که در تکمیل تصاویر و تهیه اطلاعات پایه مجموعه، راهنما و همراه مشاور پروژه بوده‌اند و همچنین همکاران اداره کل به ویژه آقای بهمن مودی و خانم راضیه دری‌گیو سیاست‌گذاری نمایم.

حسن اکبری

مدیر کل حفاظت محیط زیست استان

پیش‌گفتار

امروزه شناخت دقیق و داشتن اطلاعات کافی از میراث طبیعی و سرمایه‌های ملی موجود، مینا و شیرازه اصلی بحث‌های حفاظتی در مدیریت کلان بوم‌سازگان‌ها است. حفاظت از محیط زیست به ویژه جانوران آن بی شک با داشتن اطلاعات دقیق و علمی از چگونگی وضعیت زیستی پرنندگان زیست‌بوم‌های منحصر به فرد، می‌تواند به عنوان ابزار و اهرم نیرومندی جهت مدیریت بهتر و کارا تر به حساب آید.

خراسان جنوبی به لحاظ موقعیت جغرافیایی، اقلیمی و پستی و بلندی دارای طیف گسترده‌ای از بوم‌سازگان‌ها و زیستگاه‌ها است که موجب فون غنی آن می‌شود. تعیین فهرست گونه‌های پرنندگان و تهیه نقشه پراکنش آن‌ها و ارائه آن‌ها به عنوان منبع واحد و کامل از فون پرنندگان خراسان جنوبی به حفاظت و مدیریت بقای گونه‌ها در طولانی مدت کمک خواهد نمود.

این مجموعه که توسط گروهی از کارشناسان برجسته تنوع زیستی کشور (دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و دانشگاه فردوسی مشهد) تهیه شده؛ نتیجه یکی از برنامه‌های اولویت‌دار اداره کل محیط زیست خراسان جنوبی بوده است که از محل یک درصد پژوهشی اعتبارات هزینه‌ای سال ۱۳۹۸ انجام شده است. این مجموعه اولین مرجع علمی فون پرنندگان خراسان جنوبی است که در برگیرنده آخرین اطلاعات درباره فون پرنندگان برای استفاده دانشجویان، زیست‌شناسان، محیط‌بانان، حافظین حیات وحش و افراد علاقه‌مند در کشور و استان خراسان جنوبی است. با وجود این، انتظار می‌رود با به روزرسانی اطلاعات و رفع اشکالات احتمالی در ویراست‌های بعدی به غنای آن افزوده شود.

سپاسگزاری

مجموعه‌ای که هم اکنون با عنوان «پرنندگان خراسان جنوبی» تدوین شده است حاصل تلاش‌های بی‌دریغ پژوهشگران، دانشجویان، کارشناسان، محیط‌بانان، عکاسان حیات وحش و طبیعت دوستان بسیاری است که در طراحی و تدوین این مجموعه همکاری داشته‌اند؛ بدینوسیله مولفان لازم می‌داند تا از یکایک این عزیزان صمیمانه سپاسگزاری گردد.

از عنایت و همکاری اداره کل محترم محیط زیست خراسان جنوبی و به ویژه حمایت و مساعدت مدیرکل محترم جناب آقای دکتر حسن اکبری تشکر و سپاسگزاری می‌گردد.

از همکاری بی‌دریغ معاونت طبیعی محترم اداره کل محیط زیست خراسان جنوبی؛ آقای مهندس مودی، خانم مهندس دری‌گیو، خانم مهندس اسماعیل‌زاده و دیگر کارشناسان به واسطه نظرات ارزشمندشان در ارتباط با شناسایی پرنندگان و مناطق تحت حفاظت خراسان جنوبی تشکر می‌گردد.

مولفان از حمایت و مساعدت دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و دانشگاه فردوسی مشهد کمال سپاسگزاری و تشکر را دارند.

سپاس ویژه از کارشناسان محیط زیست و محیط‌بانان زحمتکش شهرستان‌های سرایان، قاین، زیرکوه، بشرویه، فردوس، نهبندان، طبس که در بازندهای میدانی نهایت همکاری و مساعدت را داشته‌اند.

از آقای اسحاق شرفی، بهزاد نخعی، آرش مودی و زنده یاد امیر طالبی گل به واسطه تلاش در جهت شناخت تنوع زیستی استان و همچنین همکاری در تهیه تصاویر پرنندگان سپاسگزاری و تشکر می‌گردد.

از عکاسان حیات وحش در استان خراسان جنوبی و بقیه مناطق ایران؛ جناب احسان درستکار، رضا سمیعی، امیرحسین توحیدی، هادی علوی، ابوالفضل شریفیان، شاهین محمدی، علی رجبی، عادل نخعی، هومن درودی، فریبرز حیدری، حامد موسوی، بهراد گالشی و همچنین محیط‌بانان زحمتکشی که در سال‌های اخیر از حیات وحش خراسان جنوبی عکاسی داشته‌اند و عکس‌های خود را در اختیار مولفان قرار داده‌اند، سپاسگزاری و تشکر می‌گردد.

از آقای محمد سفرنگ به واسطه کمک در شناسایی تصاویر پرنندگان سپاسگزاری و تشکر می‌گردد.

از آقای علی مهرزاد و هادی پورموسی بواسطه طراحی و ویراستاری کتاب سپاسگزاری و تشکر می‌گردد.

از خانم مهندس زارعی بواسطه همکاری در جمع‌آوری و شناسایی منابع کتابخانه‌ای سپاسگزاری و تشکر می‌گردد.

مقدمه‌ای بر فهرست پرنندگان خراسان جنوبی

شرایط اقلیمی و محیطی متنوع در سطح جهان باعث شده است که پرنندگان از غنای گونه‌ای بزرگی در حدود بیش از ۱۰ هزار گونه در کره زمین برخوردار شوند. کشور ایران با قرار گرفتن در محل برخورد سه ناحیه جغرافیایی زیستی پالتارکتیک، آفروتروپیک و اورینتال، زیستگاه‌های متنوعی را برای پرنندگان در سطح کشور فراهم آورده است، به طوری که در حال حاضر بیش از ۵۵۷ گونه در کشور پراکنش دارند. خراسان جنوبی به لحاظ موقعیت جغرافیایی، اقلیمی و پستی و بلندی دارای طیف گسترده‌ای از بوم سازگان‌ها و زیستگاه‌هاست که موجب غنای جانوری آن شده است. در پژوهش حاضر که توسط دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، دانشگاه فردوسی مشهد و همکاری اداره کل محیط زیست استان خراسان جنوبی انجام شد؛ مجموعاً ۲۳۸ گونه پرنده از ۵۲ خانواده برای خراسان جنوبی شناسایی شده است که به طور خلاصه هر گونه توصیف شده است. بیشترین گونه‌های پرنندگان متعلق به خانواده مگس‌گیرها با ۲۵ گونه، عقاب‌ها و قویش‌ها ۱۹ گونه، سسک‌ها ۱۸ گونه، آبچلیک‌ها ۱۲ گونه، سپر‌ها ۱۲ گونه و اردک‌ها ۱۲ گونه است. همچنین حضور ۴۱ گونه‌ی احتمالی پرنده در استان خراسان جنوبی گزارش شده است و احتمال دارد که با انجام مطالعات بیشتر در آینده به فهرست پرنندگان خراسان جنوبی اضافه شود.

فهرست پرنندگان خراسان جنوبی

	خانواده اردک‌ها		راسته پلیکان‌شکلان
۳۲	غاز پیشانی سفید		خانواده پلیکان‌ها
۳۳	اردک ارده‌ای	۲۴	پلیکان پاخاکستری
۳۳	فیلوش	۲۴	پلیکان سفید
۳۴	خوتکا ابروسفید		خانواده باکلان‌ها
۳۴	خوتکا	۲۵	باکلان بزرگ
۳۵	اردک سرسبز		راسته لک‌لک‌شکلان
۳۵	اردک سرحنایی		خانواده حواصیل‌ها
۳۶	آنقوت	۲۵	حواصیل خاکستری
۳۶	تنجه	۲۶	حواصیل ارغوانی
۳۷	اردک تاجدار	۲۶	حواصیل زرد
۳۷	اردک بلوطی	۲۷	حواصیل هندی
۳۸	اردک نوک پهن	۲۷	حواصیل شب
	راسته عقاب‌شکلان	۲۸	بوتیمار کوچک
	خانواده عقاب ماهیگیر	۲۸	اگرت بزرگ
۳۸	عقاب ماهیگیر	۲۹	اگرت کوچک
	خانواده قوش‌ها	۲۹	گاوچرانک
۳۹	هما		خانواده لک‌لک‌ها
۳۹	دال سیاه	۳۰	لک‌لک سفید
۴۰	دال	۳۰	لک‌لک سیاه
۴۰	کرکس مصری		خانواده اکراس‌ها
۴۱	عقاب مارخور	۳۱	اکراس سیاه
۴۱	عقاب طلائی	۳۱	کفچه‌نوک
۴۲	عقاب شاهی		راسته فلامینگو‌شکلان
۴۲	عقاب دریایی دم‌سفید		خانواده فلامینگوها
۴۳	عقاب صحرائی	۳۲	فلامینگو بزرگ
۴۳	عقاب پرپا		راسته غاز‌شکلان
۴۴	سنقر سفید		
۴۴	سنقر خاکستری		
۴۵	سنقر تالابی		

	۴۵	خانواده میش مرغ ها	سنقر گندمزار
۵۵	۴۶	هویره	سارگپه پابلند
	۴۶		سارگپه معمولی
	۴۷	راسته سلیم شکلان	کورکور سیاه
	۴۷	خانواده نوک خنجری ها	قرقی
۵۶	۴۸	آووست (نوک خنجری)	پیغوی کوچک
۵۶		چوب پا	
		خانواده چاخ لقی ها	راسته شاهین شکلان
۵۷		چاخ لقی	خانواده شاهین ها
	۴۸		بالابان
	۴۹	خانواده گلاریول ها	لیل
۵۷	۴۹	دودوک	دلیجه
۵۸	۵۰	گلاریول بال سرخ	دلیجه کوچک
	۵۰	خانواده سلیم ها	بحری
۵۸	۵۱	خروس کولی معمولی	شاهین
۵۹		خروس کولی دم سفید	
۵۹		دیدومک	راسته ماکیان شکلان
۶۰		سلیم طوقی	خانواده قرقاول
۶۰	۵۱	سلیم طوقی کوچک	تیهو
۶۱	۵۲	سلیم کوچک	کبک
۶۱	۵۲	سلیم شنی بزرگ	بلدرچین
		خانواده آبچلیک شکلان	راسته درنا شکلان
۶۲		گیلان شاه حنایی	خانواده درناها
۶۲		تلیله کوچک	درنای معمولی
۶۳	۵۳	تلیله شکم سیاه	
۶۳		آبچلیک شکیل	خانواده یلوه ها
۶۴	۵۳	آبچلیک آواز خوان	یلوه آبی
۶۴	۵۴	ابیا	یلوه نوک سبز
۶۵	۵۴	پاشلک کوچک	چنگر نوک سرخ
۶۵	۵۵	پاشلک معمولی	چنگر
۶۶		آبچلیک خالدار	
۶۶		آبچلیک تکزی	راسته میش مرغ شکلان

۷۵	مرغ حق جنوبی	۶۷	آبچلیک تالابی
۷۶	جغد تالابی	۶۷	فالاروپ گردن سرخ
۷۶	جغد طلایی		خانواده کاکایی‌ها
۷۷	شاه بوف	۶۸	کاکایی سرسیاه کوچک
۷۷	جغد کوچک	۶۸	کاکایی صورتی
۷۸	جغد گوش‌دراز		خانواده پرستوهای دریایی
	راسته شبگردشکلان	۶۹	پرستوی دریایی تیره
	خانواده شبگردها	۶۹	پرستوی دریایی بال سفید
۷۸	شبگرد معمولی		راسته کوکرشکلان
۷۹	شبگرد دشتی		خانواده کوکرها
	خانواده بادخورک‌ها	۷۰	کوکر گندمی
۷۹	بادخورک کوهی	۷۰	کوکر شکم سیاه
۸۰	بادخورک معمولی		راسته کبوترشکلان
	راسته سبزقباشکلان		خانواده کبوترها
	خانواده ماهی‌خورک	۷۱	کبوتر چاهی
۸۰	ماهی‌خورک کوچک	۷۱	قمری خاوری
	خانواده زنبورخوارها	۷۲	قمری خانگی
۸۱	زنبورخوار گلوخرمایی	۷۲	یاکریم
۸۱	زنبورخوار معمولی	۷۳	قمری معمولی
	خانواده سبزقبا	۷۳	قمری ناماکوا (دم‌دراز)
۸۲	سبزقبا		راسته کوکوشکلان
	خانواده هدهد		خانواده کوکوها
۸۲	هدهد	۷۴	کوکوی معمولی
	راسته گنجشک‌شکلان	۷۴	کوکوی سیاه (آسیایی)
	خانواده چکاوک‌ها		راسته جغدشکلان
۸۳	چکاوک آسمانی بزرگ		خانواده جغدها
۸۳	چکاوک آسمانی کوچک		مرغ حق
۸۴	چکاوک کاکلی	۷۵	

۹۷	بال لاکه	۸۴	چکاوک سردمسیاه
	خانواده مگس گیرها	۸۵	چکاوک سنگلاخ (بیابانی)
۹۸	سینه سرخ ایرانی	۸۵	چکاوک هدهدی
۹۸	بلبل	۸۶	چکاوک شاخدار
۹۹	گلوآبی	۸۶	چکاوک درختی
۹۹	دم چتری		خانواده چلچله ها
۱۰۰	دم سرخ پشت بلوطی	۸۷	چلچله بیابانی
۱۰۰	دم سرخ سیاه	۸۷	پرستو (چلچله)
۱۰۱	دم سرخ معمولی	۸۸	چلچله دمگه سفید
۱۰۱	چک بوته ای	۸۸	چلچله کوهی
۱۰۲	چک سیبری		خانواده دم جنبانک ها
۱۰۲	چک معمولی	۸۹	دم جنبانک ابلق
۱۰۳	چک ابلق	۸۹	دم جنبانک کله زرد
۱۰۳	چک چک سرسیاه (شکم سفید)	۹۰	دم جنبانک زرد
۱۰۴	چک چک پشت سفید	۹۰	دم جنبانک خاکستری
۱۰۴	چک چک بیابانی	۹۱	پی پت خاکی
۱۰۵	چک چک کوهی	۹۱	پی پت تالابی
۱۰۵	چک چک دشتی	۹۲	پی پت شکم نخودی
۱۰۶	چک چک گوش سیاه	۹۲	پی پت درختی
۱۰۶	چک ابلق	۹۳	پی پت پادراز
۱۰۷	چک چک ابلق جنوبی		خانواده بلبل خرما
۱۰۷	چک چک ابلق خاوری		بلبل خرما
۱۰۸	چک چک ایرانی	۹۳	
۱۰۸	طرقه کوهی		خانواده سنگ چشم ها
۱۰۹	طرقه بنفش	۹۴	سنگ چشم پشت سرخ
۱۰۹	مگس گیر خالدار	۹۴	سنگ چشم دم سرخ
۱۱۰	مگس گیر سینه سرخ	۹۵	سنگ چشم تورانی
	خانواده توکاه ها	۹۵	سنگ چشم کله سرخ
۱۱۰	توکای بزرگ	۹۶	سنگ چشم دم دراز
۱۱۱	توکای سیاه	۹۶	سنگ چشم خاکستری بزرگ
۱۱۱	توکای گلو سیاه	۹۷	سنگ چشم خاکستری کوچک
۱۱۲	توکای باغی		خانواده بال لاکه

	خانواده لیکوها		
	لیکوی معمولی		
	خانواده سسک تالابی		
	سسک درختی زیتونی		
	سسک تالابی پرصدا		
	سسک درختی کوچک		
	سسک درختی بزرگ		
	خانواده سسک بیدی		
	سسک بیدی سبز		
	سسک بیدی		
	سسک پالاس (گل)		
	سسک چیف چاف		
	سسک سبز		
	خانواده سسکها		
	سسک بیابانی		
	سسک گلوسفید		
	سسک نقابدار کوچک		
	سسک چشم سفید		
	سسک سردودی		
	سسک سینه راه راه		
	سسک سرسیاه		
	سسک باغی		
	خانواده سسک بوته ای		
	سسک جنبان		
	خانواده سسک راه راه		
	سسک ساوی		
	خانواده کمر کولی		
	کمر کولی بزرگ		
	کمر کولی کوچک		
	خانواده دیوار خزک		
	دیوار خزک		
	خانواده چرخ ریسکها		
۱۲۴	چرخ ریسک بزرگ	۱۱۲	
	خانواده زردپرهها		
۱۲۴	زردپره سرزیتونی	۱۱۳	
۱۲۵	زردپره کوهی	۱۱۳	
۱۲۵	زردپره سرخاکستری	۱۱۴	
۱۲۶	زردپره سرسرخ	۱۱۴	
۱۲۶	زردپره مزرعه		
۱۲۷	زردپره تالابی	۱۱۵	
	خانواده سپهرها		
۱۲۷	سپهره بال سرخ	۱۱۶	
۱۲۸	سپهره سرسیاه	۱۱۶	
۱۲۸	سپهره پیشانی سرخ	۱۱۷	
۱۲۹	سپهره زرد		
۱۲۹	سپهره معمولی	۱۱۷	
۱۳۰	سپهره سینه سرخ	۱۱۸	
۱۳۰	سپهره صورتی	۱۱۸	
۱۳۱	سپهره مغولی	۱۱۹	
۱۳۱	سپهره خاکی	۱۱۹	
۱۳۲	سپهره گلی	۱۲۰	
۱۳۲	سپهره جنگلی	۱۲۰	
۱۳۳	سپهره سبز	۱۲۱	
	خانواده گنجشکها		
۱۳۳	گنجشک درختی		
۱۳۴	گنجشک خانگی	۱۲۱	
۱۳۴	گنجشک سینه سیاه		
۱۳۵	گنجشک خاکی	۱۲۲	
۱۳۵	گنجشک کوهی		
	خانواده سارها		
۱۳۶	مینا	۱۲۳	
۱۳۶	سار صورتی		
۱۳۷	سار	۱۲۳	

۱۳۷ سار کاکل سیاه

خانواده پری شاهرخ

۱۳۸ پری شاهرخ

خانواده کلاغ‌ها

۱۳۸ کلاغ گردن‌بور

۱۳۹ زاغ نوک‌سرخ

۱۳۹ زاغ نوک‌زرد

۱۴۰ زاغ‌بور

۱۴۰ زاغی

۱۴۱ کلاغ ابلق

۱۴۱ غراب

جغرافیای زیستی خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی با وسعتی معادل ۱۵۰۸۰۰ کیلومتر مربع در بخش شرقی ایران و موقعیت جغرافیایی ۵۷ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۴ دقیقه عرض شمالی واقع شده است و ۵ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. خراسان جنوبی از شرق به کشور افغانستان، از جنوب به استان سیستان و بلوچستان، از غرب به استان‌های یزد و کرمان و از شمال به استان‌های خراسان رضوی و سمنان محدود شده است و از نظر وسعت، سومین رتبه در بین استان‌های کشور را دارد. وسیع‌ترین شهرستان از نظر مساحت، شهرستان طبس واقع در بخش غربی استان و کمترین وسعت مربوط به شهرستان بیرجند است. خراسان جنوبی به علت اختلاف در ارتفاع و توپوگرافی خاص آن، از تنوع اقلیمی بالایی برخوردار است. سطح وسیعی از خراسان جنوبی، زیر پوشش اقلیم‌های خشک و فراخشک قرار گرفته است. دور بودن منطقه از سفره آب‌های وسیع، کمی مقدار بارندگی و بالا بودن مقدار تبخیر از عوامل اصلی این خشکی به شمار می‌آید. تنها گستره‌های نیمه مرتفع و مرتفع کوهستانی استان، در گروه اقلیم‌های نیمه خشک و نیمه مرطوب قرار می‌گیرند.

ناهمواری‌های خراسان جنوبی به دو قسمت نواحی کوهستانی و سرزمین‌های هموار تقسیم می‌شود. ارتفاعات خراسان جنوبی تا جنوب و در جهت شمال غربی-جنوب شرقی در سطحی نسبتاً وسیع تا مرز افغانستان و شمال دشت سیستان گسترده شده‌اند. نواحی کوهستانی استان را می‌توان به سه بخش شمالی، مرکزی و جنوبی تقسیم کرد:

کوه‌های شمالی: در این بخش کوه‌های قاینات و سرایان قرار دارند. مهم‌ترین قله‌های آن شامل کوه‌های آهنگران، شاسکوه، کمرسرخ و کوه سیاه است. مرتفع‌ترین قله‌ی این بخش کوه سیاه با ارتفاع ۲۸۵۷ متر است. به همین سبب آن را بام خراسان جنوبی نیز می‌گویند.

کوه‌های مرکزی: مهم‌ترین ارتفاعات این بخش، کوه‌های باقران، مؤمن‌آباد و کوه شاه ناصر است که به صورت دو رشته کوه موازی از شمال غرب به جنوب شرق امتداد یافته‌اند. بلندترین قله به نام بند دره با ۲۷۸۷ متر ارتفاع در کوه‌های باقران دیده می‌شود.

کوه‌های غربی: در محدوده شهرستان طبس واقع شده‌اند. بلندترین قله کوه شتری طبس، قله جمال است که در منتهی‌الیه جنوب این رشته کوه قرار دارد و غار جمال در آن واقع شده است.

دشت‌های خراسان جنوبی در حد فاصل رشته کوه‌ها و ارتفاعات پراکنده‌ی استان گسترده شده‌اند. دق و کویر از اشکال مورفولوژی منطقه‌اند. تشکیلاتی نظیر دق پترگان در شرق قاینات و دق محمدآباد در جنوب سرایان در زمین‌های هموار و از تجمع رسوبات بوجود می‌آید.

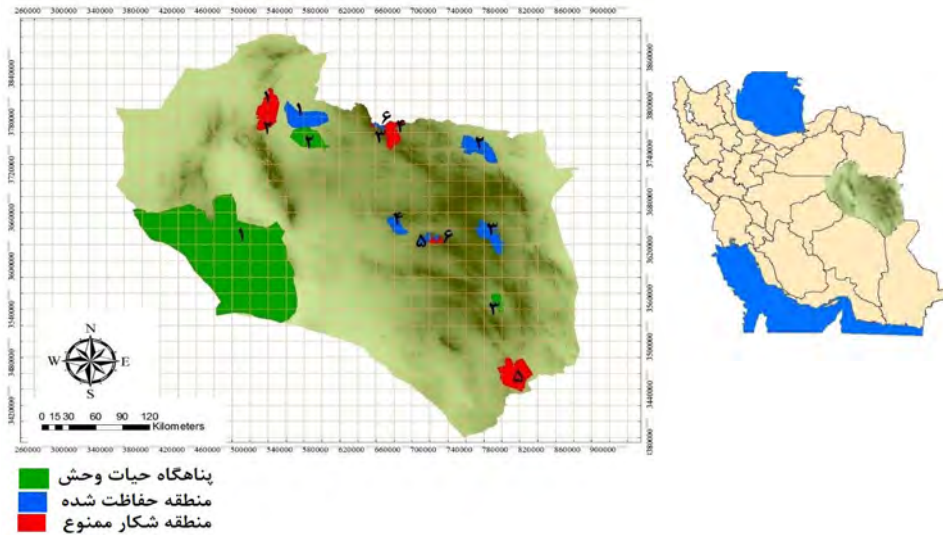
منطقه حفاظت شده درمیان

دمای سالانه‌ی خراسان جنوبی به‌طور متوسط ۱۸ درجه‌ی سلسیوس است که از غرب به شرق و از شمال به جنوب گرم‌تر می‌شود. سردترین ماه‌های سال، دی و بهمن و گرم‌ترین ماه‌های سال، تیر و مرداد است. بیش‌ترین یخبندان‌ها در محدوده‌ی مرکز استان (زهران و قاین) رخ می‌دهد. بیش‌ترین روزهای بارش و بیش‌ترین مقدار بارش در بیرجند و قاین است. در خراسان جنوبی بیش‌ترین مقدار رطوبت نسبی در ماه دی و بهمن و کم‌ترین آن در ماه تیر و مرداد است. خراسان جنوبی در طول سال در پهنه‌ی کم‌باد قرار می‌گیرد، ولی در تابستان به همراه منطقه‌ی سیستان جزء پهنه‌ی پر باد است. بیش‌ترین شدت و سرعت باد در محدوده‌ی خور بیرجند و کم‌ترین سرعت باد در شمال غربی استان (بشرویه) مشاهده می‌شود. خراسان جنوبی به دلیل شرایط اقلیمی و شدت تبخیر، فاقد منابع آب سطحی قابل توجه است و جز تعدادی شاخه رودخانه‌ای کوچک که جریان دائمی دارند مانند کال شاخن، فخررود، خونیک و آئین در سایر شبکه‌های رودخانه‌ای، جریان آب فصلی و عمدتاً اتفاقی یا دوره‌ای و کم دوام است.

خراسان جنوبی بر اساس طبقه‌بندی جغرافیای زیست گیاهی، جزء منطقه ایرانی- تورانی محسوب می‌شود. در حال حاضر حدود ۱۷۰۰ گونه گیاهی متعلق به خانواده‌های مختلف در استان شناسایی شده است که از این تعداد ۷۰۰ تا ۷۵۰ گونه دارویی است. پوشش گیاهی غالب در خراسان جنوبی شامل گون، گز، تاغ، درمنه، کنگر، بادام وحشی، بومادران، آویشن، کما، ریواس، و انواع گرس‌های یکساله است. گونه‌های جنگلی طبیعی استان شامل؛ بنه، بادامشک، انجیر وحشی، ارژن، تنگرس، ارغوان می‌باشند. تقریباً ۳۱۱۲ هکتار را جنگل‌های نیمه انبوه و ۶۳۲۹۸۶ هکتار را جنگل‌های تنک در خراسان جنوبی به خود اختصاص داده‌اند که تقریباً ۴/۵ درصد جنگل‌های کشور، ۱۵/۱۴ درصد جنگل‌های ناحیه رویشی ایران و تورانی و ۴/۴ درصد عرصه‌های منابع طبیعی استان را در بر می‌گیرند.

فون جانوری خراسان جنوبی عمدتاً وابسته به اقلیم پالئارکتیک می‌باشد. توپوگرافی خاص، وسعت بالا و همچنین وجود خرده اقلیم‌ها باعث تنوع فون جانوری قابل توجه در خراسان جنوبی شده است. متاسفانه تاکنون به دلایل مختلف نظیر کمبود اطلاعات، سختی شرایط کار در کویر و هزینه بالا، پژوهش مشخصی پیرامون فون پرنندگان، پستانداران، خزندگان، دوزیستان، ماهی‌ها و بی‌مهرگان در خراسان جنوبی صورت نگرفته و در معدود منابع موجود پیرامون فون جانوری کشور اغلب مثال‌های از زیستگاه‌های استان خراسان جنوبی ارائه شده است. به طور کلی قوچ و میش اوربال، کل و بز، آهو، جیبر، یوزپلنگ، پلنگ، گربه شنی، گربه پالاس، گربه کاراکال، روباه شنی، شاه‌روباه، هوبره، زاغ بور، عقاب طلایی، هما، انواع گنجشک‌شکلان از گونه‌های بارز در زیستگاه‌های خراسان جنوبی محسوب می‌شوند.

مناطق تحت مدیریت حفاظت محیط زیست خراسان جنوبی شامل شش منطقه حفاظت شده (مظفری، شاسکوه، درمیان و سربیشه، آرک و گرنگ، کمرسرخ و باقران) سه پناهگاه حیات وحش (نایبندان، کجی نمکزار و رباط شور) و شش منطقه شکار ممنوع عشق‌آباد، علی‌حیدر، کمرسرخ، لشگرگاه، استند و باقران و تعدادی مناطق پیشنهادی جهت ارتقای سطح مدیریتی است.

منطقه شکار ممنوع

- ۱- عشق آباد
- ۲- علی حیدر
- ۳- کمرسرخ
- ۴- لشگرگاه
- ۵- استند
- ۶- باقران

منطقه حفاظت شده

- ۱- مظفری
- ۲- شاسکوه
- ۳- درمیان
- ۴- آرک و گرنگ
- ۵- باقران
- ۶- کمر سرخ

پناهگاه حیات وحش

- ۱- نایبندان
- ۲- رباط شور
- ۳- تالاب کجی نمکزار

درباره این کتاب

این مجموعه حاصل دانش و تلاش بسیاری از پژوهشگران، پرندنگرها، جانورشناسان، علاقه‌مندان به طبیعت، محیط‌بانان و عکاسان حیات وحش در خراسان جنوبی است. شناسایی پرنندگان خراسان جنوبی بر اساس کار میدانی در مدت یک سال با همکاری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و دانشگاه فردوسی مشهد، همچنین استفاده از منابع و تصاویر جمع‌آوری شده در طی سال‌های اخیر توسط اداره کل محیط زیست خراسان جنوبی انجام شده است. مجموعه اطلاعات زیر در مجموعه «پرنندگان خراسان جنوبی» ارائه شده است.

نام گونه

نام‌های فارسی، انگلیسی و علمی هر گونه از منابعی شامل فهرست به روز شده پرنندگان ایران (کابلی و همکاران، ۱۳۹۵)، پرنندگان ایران (اسکات و ادهمی، ۲۰۰۶)، پرنندگان هند و پاکستان (Ali and Ripley, 2001) و فهرست کامل پرنندگان جهان (Dickinson and Christidis, 2001) برداشت شده است.

ویژگی‌های ظاهری

در این بخش ویژگی‌های ظاهری هر گونه از پرنندگان ذکر شده است. از اطلس پرنندگان ایران، پرنندگان هند و پاکستان در توصیف ویژگی‌های ظاهری استفاده شده است.

زیستگاه، پراکندگی

در این بخش اطلاعاتی درباره زیستگاه و چگونگی پراکندگی جمعیت‌های هر گونه از پرنندگان در خراسان جنوبی ارائه شده است. منظور از پراکندگی، حضور افراد و جمعیت‌های مختلف یک گونه در یک نقطه از خراسان جنوبی است که به صورت مقیم، تابستان‌گذران و جوجه‌آور، تابستان‌گذران، زمستان‌گذران و یا مهاجر عبوری بیان می‌شود:

مقیم: پرنده‌گانی که سرتاسر سال در یک محل حضور دارند و جوجه‌آوری می‌کنند.

تابستان‌گذران و جوجه‌آور: پرنده‌گانی که در بهار به خراسان جنوبی می‌رسند، جوجه‌آوری دارند و در پاییز این استان را ترک می‌کنند.

تابستان‌گذران: پرنده‌گانی که تابستان‌گذران هستند ولی جوجه‌آوری در آن‌ها مشاهده و ثبت نشده است.

زمستان‌گذران: پرنده‌گانی که در اواخر شهریور و یا پاییز وارد استان خراسان جنوبی می‌شوند و در فصل پاییز و زمستان در استان ساکن و مهاجر هستند و در اوایل فروردین از استان خارج می‌شوند.

مهاجر عبوری: پرنده‌گانی که در زمان مهاجرت بین مناطق جوجه‌آوری در شمال و مناطق زمستان‌گذرانی در جنوب در فصول بهار یا پاییز از استان خراسان جنوبی عبور می‌کنند.

لوگوی وضعیت گونه در IUCN

شامل لوگوهای؛ به شدت در معرض خطر انقراض (CR)، در معرض خطر انقراض (EN)، آسیب پذیر (VU)، نزدیک به تهدید (NT)، با کمبود اطلاعات (DD) و کمترین تهدید (LC) است.

لوگوی وضعیت گونه در CITES

شامل ضمیمه‌های یک، دو و سه (I,II,III) کنواسیون منع تجارت گونه‌های جانوری و گیاهی در معرض خطر انقراض است.

لوگوی وضعیت گونه در قوانین ملی

شامل لوگوهای؛ در معرض خطر انقراض (خ)، حمایت شده و حفاظت شده (ح) و گونه‌های غیر حمایت شده یا عادی (بدون حرف) است.

نقشه پراکنش

نقشه‌های ارائه شده برای نشان دادن وضعیت پراکنش پرنندگان خراسان جنوبی در این کتاب، نقطه محور است. بر این اساس در ابتداء نقشه خراسان جنوبی به ابعاد ۲۰*۲۰ کیلومتر شبکه‌بندی شده است. سپس تمامی اطلاعات موثق موجود از حضور گونه‌ها به این سلول‌ها منتقل شده است. در نقشه پراکنش گونه نوع رنگ نقطه مشخص کننده نوع حضور و پراکنش گونه‌ها است.

راهنمای رنگ نقشه پراکنش پرنندگان

رنگ ارغوانی نشان‌دهنده اقامت چهار فصل پرنده در زیستگاه است.

رنگ قرمز نشان‌دهنده تابستان‌گذرانی و جوجه‌آوری است.

رنگ آبی نشان‌دهنده زمستان‌گذرانی پرنده در زیستگاه است.

رنگ سبز نشان‌دهنده مهاجر عبوری پرنده است.

رنگ صورتی نشان‌دهنده تابستان‌گذرانی است.

عکس‌ها

در تدوین این مجموعه تلاش شده است از عکس‌های موجود پرنندگان استان خراسان جنوبی استفاده شود که حاصل سال‌ها تلاش عکاسان حرفه‌ای و طبیعت دوست و محیط‌بانان است، با وجود این تعداد زیادی از گونه‌های کمیاب خراسان جنوبی عکاسی نشده‌اند یا عکس‌ها برداشت شده از کیفیت پایین برخوردار بوده است؛ در نتیجه از عکس‌های پرنندگان که توسط عکاسان در بقیه مناطق گرفته شده است استفاده شده است. در این مجموعه ۲۴۷ عکس از پرنندگان استان خراسان جنوبی ارائه شده است. هر عکس در هر صفحه با یک شماره نشان داده شده است و مشخصات هر عکس با توجه به شماره صفحه و شماره عکس در فهرست عکاسان در انتهای کتاب آورده شده است.

قوانین بین‌المللی برای حفاظت از گونه‌های حیات وحش

اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) (International Union of Nature and Natural Resources):

بر اساس میزان روند تغییرات اندازه جمعیت جهانی و نیز وسعت گستره پراکنش هر گونه در طبقات تهدید شده طبقه‌بندی نموده است که عبارت است از:

- منقرض شده (Extinct)
- به‌شدت در خطر انقراض (Critically Endangered)
- در معرض انقراض (Endangered)
- آسیب‌پذیر (Vulnerable)
- نزدیک به تهدید (Near Threatened)
- کمبود اطلاعات (Data Deficient)

کنواسیون منع تجارت جهانی گونه‌های جانوری و گیاهی در خطر انقراض (CITES) (Convention on International Trade in Endangered Species of wild Fauna and Flora):

این کنواسیون دارای ۳ ضمیمه (I, II, III) است

- I. گونه‌های در خطر انقراض که تجارت آن‌ها به شدت تحت کنترل است.
- II. گونه‌هایی که اگر تجارت آن‌ها تحت کنترل و نظارت جهانی قرار نداشته باشد به زودی در خطر انقراض قرار می‌گیرند.
- III. گونه‌هایی که در سطح جهانی در معرض انقراض و یا تهدید نیستند اما اگر همکاری‌های بین‌المللی برای کنترل تجارت آن‌ها صورت نگیرد، در قلمرو ملی ممکن است به وضعیت دو ضمیمه قبلی دچار شوند.

قوانین ملی برای حفاظت از گونه‌های حیات وحش

اصل پنجاهم قانون اساسی به صراحت به اهمیت حفاظت از محیط زیست به عنوان یک وظیفه عمومی اشاره می‌کند؛ «حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و آینده باید در آن حیات رو به رشد اجتماعی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و یا غیر آن که به آلودگی محیط زیست و یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است». همچنین «قانون شکار و صید» مصوب ۱۳۵۳ سازمان حفاظت محیط زیست در بند (ت) ماده ۳ خود به گونه‌های مشمول محدودیت‌های شکار و صید اشاره دارد. در این قانون پرنندگان و پستانداران به چهار دسته زیر تقسیم می‌شوند.

- ۱- در معرض خطر انقراض
- ۲- حمایت شده و حفاظت شده
- ۳- گونه‌های غیر حمایت شده (عادی)
- ۴- گونه‌های زیانکار